

© Пальчинська М.В.

2. Капра Ф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем/ Ф.Капра; [пер. с англ. В.Г.Трилиса]. — К.: София, М.:Гелиос, 2002. —336с.
3. Уёмов А.И. Логические основы метода моделирования / А.И.Уёмов. — М. — 1971. — 312с.
4. Уёмов А.И. Общая теория систем для гуманитариев / Уёмов А.И. Сараева И. Цофнас А.Ю. — Wydawnictwo Uniwersitas Rediviva,2001 . — 276с.
5. Уёмов А.И. Системные аспекты философского знания /А.И.Уёмов. —Одесса: Негоциант, 2000. —160с.
6. Уёмов А.И. Системный подход и общая теория систем / А.И.Уёмов. — М.:Мысль, 1978. — 272с.
7. Хайдеггер М. Бытие и время /Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. В. В. Билибихина] . —СПб.:Наука, 2002. — 451с.
8. Хамитов Н.В. Философия человека: от метафизики к метаантропологии/ Н. В. Хамитов. — Киев: Ника—центр, 2002. — 334с.
9. Хюбнер Бенно Произвольный этос и принудительность эстетики / Бенно Хюбнер; пер. с нем.А.Лаврухина. — М.: ПроPILEI,2000. —152с.
10. Хюбшер Артур. Экзистенциальная философия /Артур Хюбшер; [пер. с нем]. И.А.Саца. — М.: Изд-во ЦТР МТП ВОС, 1994. — 308 с.
11. Шелер М. Положение человека в Космосе/ М. Шелер; [пер.с нем. П. С. Гуревича]. — М.: Прогресс, 1988. —552с.
12. Ясперс К.Философия. Книга вторая. Просветление экзистенции / К.Ясперс; [пер. с нем. А. К. Судакова]. — М.: Канон РООИ Реабилитация, 2012. — 448с.
13. Ястребова Е.Ю. Смысл жизни как социоорганизующий фактор жизни: автореферат дис. на получение степени кандидата философских наук / Е.Ю.Ястребова. — СПб.: 2002. — 20с.

Пальчинська М.В. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Одеського національного медичного університету

УДК: 361. 2 +305. 906945

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

В умовах кризи інституту сім'ї та нівелювання цінностей, які йому притаманні, дитяча безпритульність стає додатковим середовищем розвитку злочинності. Для безпритульних дітей характерним є вироблення альтернативної системи ціннісних орієнтацій, якої нерідко властиві глибока ворожість до існуючих суспільних інститутів, крайні форми девіантної поведінки та неприйняття існуючої соціальної системи.

Ключові слова: маргінальність, діти вулиці, соціальне сирітство, соціальна адаптація безпритульних дітей.

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ БЕСПРИЗОРНЫХ ДЕТЕЙ В УКРАИНЕ

В условиях кризиса института семьи и нивелирования ценностей, которые ему присущи, детская беспризорность становится дополнительной средой развития преступности. Для беспризорных детей характерным является выработка альтернативной системы ценностных ориентаций, которой нередко свойственны глубокая неприязнь к существующим общественным институтам, крайние формы девиантного поведения и неприятия существующей социальной системы.

Ключевые слова: маргинальность, дети улицы, социальное сиротство, социальная адаптация бездомных детей.

SOCIAL ADAPTATION PROBLEMS OF HOMELESS CHILDREN IN UKRAINE

In the conditions of crisis of institute of a family and leveling of values which are inherent in it, children's homelessness becomes an additional environment of development of criminality. The development

of an alternative system of valuable orientations in which are quite often peculiar aversion for public institutes, extreme forms of deviant behavior and aversion of existing social system are homeless children.

Keywords: *marginality, homeless children, a social orphanhood, social adaptation of homeless children.*

Актуальність обраної теми обумовлено стрімким зростом кількості безпритульних дітей в Україні. Це явище має величезний негативний вплив на соціальну структуру сучасного українського суспільства, що виражається у рості дитячої та підліткової злочинності, посиленні різних видів девіантної поведінки у цій соціальній групі, зменшення кількості працездатного населення та ін. Також наслідком цього стає погіршення іміджу України на геополітичній арені та зниження інвестиційної привабливості держави.

Мета даної статті – проаналізувати проблеми, пов'язані із проблемами соціальної адаптації безпритульних дітей в Україні.

На сьогодні в українській науковій думці не має комплексного дослідження цього соціального явища. У суспільствознавчій парадигмі проблему дитячої безпритульності в Україні було досліджено Поповою І., Пеша І., Романовою Н., Волянською Е., Пилипенко В., Сапелкиною В., у роботах яких були проаналізовані соціальні детермінанти сирітства, прийомні сім'ї як механізм адаптації безпритульних дітей та виникнення агресії у безпритульних підлітків. Російськими дослідниками Бресовой Є., Майоровим О., Назаровою І. були розглянуті особливості виховання у системі державних закладів та проблеми освіти дітей, позбавлених батьківського піклування. Західними науковцями аналізувалися причини втечі з дому та психологічні деформації, які виникають внаслідок перебування на вулиці, у тому числі, внаслідок різних видів насильства.

Загальною причиною виникнення маргінальних явищ виступають будь-які глобальні суспільні трансформації, які спричиняють докорінні зміни у соціально-економічній, політичній, релігійній, культурній та ін. системах. Внаслідок цього істотно змінюються характеристики соціальних груп, які набувають маргінальний статус – їх повністю не виключено із системи соціальних відносин, але їх положення і ролі у них підпорядковуються кардинальним видозмінам.

Вплив маргінальних груп на соціальні відносини та взаємодію між елементами суспільної системи дуже великий. У сучасній суспільствознавчій парадигмі зазначається складність і неоднозначність трактування феномену маргінальності, наявність багатьох напрямів у дослідженні даної проблематики.

Маргінальність у контексті соціалізації особистості акцентує увагу на тих трансформаціях суспільної системи, які призводять до дестабілізації. У даному випадку маргінальність призводить до виключення індивідів або соціальних груп із системи суспільних зв'язків. Разом із тим, феномен маргінальності відноситься до характеристики стану особистості, яка підпорядковується певним випробуванням, що викликані переходом індивідів з однієї соціокультурної середовища в інше.

У даній статті із усього спектру маргінальних груп будуть розглянуті соціомаргінали, зокрема, безпритульні діти.

Поняття «діти вулиці» є синонімом поняття «безпритульні діти». Згідно із визначенням ЮНІСЕФ (Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям Організації Об'єднаних Націй), діти вулиці – це «діти, які не спілкуються із власними сім'ями та живуть в тимчасових притулках (покинутих спорудах, підвалах та ін.), або не мають постійного притулку та кожен день ночують де-небудь» [10, С.11]. Їх первісними потребами є виживання та пошук їжі. Серед цієї групи можуть бути діти, які підтримують контакт із родиною, однак з різних обставин (бідності, різних видів насильства та зловживань батьками або опікунами алкоголем та наркотиками), проводять більшу частину часу на вулиці. До цієї групи також належать діти, які виховувалися в інтернатах або інших державних установах, однак з різних обставин втекли з них та обрали бродячий спосіб життя.

Це діти та підлітки у віці до 17 років включно, для яких вулиця являє собою базове соціокультурне та економічне середовище, які «позбавлені гарантованого доступу до житла... Від інших груп дітей та підлітків, які проводять значну частину часу на вулиці (наприклад, членів молодіжних субкультур), їх відрізняє необхідність самостійно знаходити засоби до існування» [12, С. 88]. Вони фактично позбавлені статусу дитини, відповідно до якого дорослі повинні піклуватися про них. У пошуках кращого життя діти йдуть із сім'ї або з дитячого будинку: «Тут перед ними, як і перед дорослими в такій же ситуації, відкриваються дві перспективи: вони можуть або опуститися на саме дно, поповнити ряди міських бомжів, стигматизованих бездомних із мінімальним соціальним капіталом, позбавлених всіх економічних і соціальних ресурсів, або увійти до структур тіньової

економіки» [12, С. 88]. Вони стають рівноправними членами неформальних вуличних спільнот нарівні із іншими маргіналами.

Це узагальнена характеристика «дітей вулиці», оскільки, у залежності від соціально-економічних умов у країні, ступінь маргіналізації має свої специфічні прояви. Для будь-якого суспільства характерно, що із зниженням потенціалу загальнолюдських і духовних цінностей в ньому активно проявляється феномен розвитку сирітства – зростає кількість дітей, які залишаються без батьківського піклування.

В Україні спостерігається стрімке збільшення кількості дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що відбувається на фоні демографічної кризи, у тому числі, зменшення загальної чисельності дитячого населення. На початок 2012 року кількість безпритульних дітей за даними Державного комітету статистики, становила приблизно 150 тис. осіб; у 2007 р. – 97,8 тис. осіб та у 2002 р. – 52,4 тис., тобто за останнє десятиріччя чисельність безпритульних дітей, згідно офіційних даних, збільшилася втричі. Однак за експертними оцінками кількість безпритульних дітей складає 250 тисяч.

Однією з суттєвих причин зростання кількості дітей, позбавлених батьківського піклування, є зубожіння українських родин, що особливо впливає на сім'ї із дітьми. Згідно результатів соціологічного опитування, проведеного Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, найбільш суттєві причини зростання кількості безпритульних дітей, у першу чергу пов'язані з наступними процесами:

- низьким рівнем матеріального забезпечення (у цьому випадку дитина стає одним з джерел доходу);
- безвідповідальним ставленням батьків до виконання своїх обов'язків стосовно дітей внаслідок зниження значущості дитини як окремої особистості;
- зловживанням із боку батьків алкогольними та наркотичними засобами;
- відмовою батьків від виховання власних дітей;
- зниженням традиційних цінностей сім'ї, оскільки поміж дітей вулиці зростає кількість т.з. «соціальних сиріт» - тобто, безпритульних дітей, які мають одного або двох батьків (за різними оцінками, загальна кількість таких дітей сягає приблизно 62-67%);
- добровільним вибором дитиною бродячого способу життя (на це дитину спонукає злочинна діяльність батьків або жорстоке поводження, що становить загрозу дитячому життю та здоров'ю) [4;11;13;14].

Соціальні сироти – це «особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних обставин залишилися сиротами при живих батьках» [10, С.9]. Феномен сирітства має юридичні наслідки – порушується одне з базових прав дитини – право виховуватися у сім'ї, проголошених Конвенцією ООН про права дитини.

Моніторинг середовища соціомаргіналів свідчить, що серед дітей, що потрапляють у групу безпритульних, домінують ті, які втратили житло у результаті шахрайства, або втекли з дому наслідок неблагополучної обстановки в сім'ї, тобто вибір такого способу життя у більшості випадків є вимушеним, а не добровільним [4].

Віковий спектр бездомних серед дітей умовно розділено на три вікові категорії: до 3 років, 3—10 та 11—17 років. Найскладнішою є остання група, оскільки практично не підлягає поверненню до нормального життя. На цей час серед безпритульних все більше дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, у яких є батьки. Практично всі безпритульні діти схильні до правопорушень, вживають наркотичні та психотропні речовини, алкоголь. Часто ці діти стають жертвами сексуальних злочинів та залучаються дорослими у злочинну діяльність.

Напруженість проблем, пов'язаних із безпритульністю дітей, залежить від регіону - розміру території, специфіки інфраструктури, економічних можливостей тощо. Найбільша концентрація бездомних спостерігається у великих містах, а також в зонах із сприятливими кліматичними і ресурсними умовами, розвинутою інфраструктурою, що у сукупності надає дітям вулиці необхідні умови для виживання.

Аналіз ситуації в Україні щодо дітей вулиці дозволяє констатувати, що «виховання в державних закладах забезпечує лише часткове вирішення матеріальних проблем, із якими стикається дитина, яка залишилася без опіки батьків» [6, С.23]. Під час перебування у державному закладі дитина стикається із безліччю проблем, які негативно впливають на її психологічний стан та подальший розвиток й соціалізацію, які проявляються, наприклад, у деформації родинних зв'язків, що спричиняє проблеми у створенні власної сім'ї [5, С.64]; економічній деривації; ранніх сексуальних

зв'язках та випадках насильства, у тому числі з боку персоналу вихованих закладів; відсутності навичок вирішення власних проблем; обмежених можливостях у виборі професії та низької конкурентоспроможності на ринку праці, соціальній незахищеності після виходу із державних установ тощо. Це призводить до того, такі діти, входячи у доросле життя, найчастіше поповнюють різні маргінальні групи.

Провідним фактором, який спричиняє подібну ситуацію, є незбалансована соціальна політика в Україні: «є нагальна потреба в ефективній реалізації соціальних програм, спрямованих на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді з боку державних соціальних агенцій та громадських організацій. Але в сучасному українському законодавстві, яке регламентує дії закладів соціальної сфери, не розкрито питання щодо надання стандартизованих соціальних послуг для населення. Тобто створена та діє розгалужена мережа соціальних закладів, виписані механізми та технологія надання соціальної допомоги, але вимоги до якості самої роботи не сформовані...» [9].

Проблема сирітства повною мірою існує в кожній країні і, безумовно, залишається проблемою світової спільноти в цілому. Проте у кожному суспільстві, залежно від соціально-економічного розвитку та політичного устрою, шляхи її вирішення різні за формою та змістом. Створення оптимальних умов для підтримки соціально незахищених категорій дітей є «одним з найважливіших завдань соціальної політики української держави, яке полягає не в ізоляції знедолених дітей від соціуму, а в їх інтеграції в соціум через пріоритетність у цій галузі соціальної політики розвитку дитини в належних умовах» [8].

У державній програмі з подолання дитячої безпритульності, запропонованій Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту у 2005 році, ставилося завдання вдвічі скоротити дитячу безпритульність, однак тенденції до зменшення масштабів цього явища не спостерігається. Кількісні та якісні показники безпритульності можуть істотно знижуватися тільки в тих випадках, коли держава проводить активну соціальну політику, насамперед, щодо адаптації законодавчої бази до реальних умов кожного суспільства. У більшості регіонів України передбачені законодавством установи для адаптації безпритульних - соціальні готелі, притулки для бездомних та ін., зазвичай відсутні у необхідній кількості.

На 2012 рік у діючому законодавстві (мається на увазі Законі України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» [3]) містяться певні заходи, які передбачені державою стосовно допомоги безпритульним особам та запобіганню подальшого розповсюдження безпритульності. Однак на практиці вони не реалізуються, насамперед тому, що державне фінансування соціальної сфери задовольняє лише незначну частину від існуючих потреб (у Держбюджет 2012 року було закладено додатково 300 млн. гривень на оздоровлення депутатів, тоді як не передбачено додаткових фінансових відрахувань на будівництво притулків, учбові заклади, житло та інші потреби безпритульних дітей). Також у Законі позначено, що він «створює умови для діяльності громадських та благодійних організацій, що працюють у сфері соціального захисту населення» [3].

Державні органи, зокрема органи місцевого самоврядування, які, згідно із законодавством, у першу чергу повинні оперативнo реагувати на виявлення та надання допомоги безпритульній особі, зазвичай відстороняються від вирішення цих проблем.

Проблемами дітей улиці в Україні переважно займаються громадські організації, благодійні фонди, ініціаторами і спонсорами, яких найчастіше виступають міжнародні структури, наприклад, Європейська комісія з прав людини.

У березні 2009 почала роботу, перша і єдина на сьогодні в Україні мережа правозахисних дитячих центрів, що об'єднала шість громадських організацій Донецької й Луганської областей. Місія правозахисних пунктів підтримки, відкритих на їхній базі, у першу чергу було спрямовано на надання кваліфікованої соціальної і юридичної допомоги соціальним сиротам регіону, тобто тим, хто фактично залишився без опіки родини, однак, не має статусу сироти. Реалізація проекту стала можлива завдяки фінансуванню Представництва Європейської Комісії в Україні. Учасниками правозахисної мережі стали громадські організації, які протягом тривалого часу займаються питаннями захисту дитинства, соціальною реабілітацією дітей [2].

Громадські об'єднання привертають увагу громадськості до проблем безпритульних дітей, а також надають грошову та інші види допомоги цієї верстві населення.

Непрямий вплив на українських безпритульних дітей надають зміни у міжнародному законодавстві, які стосуються соціальної сфери – оскільки під час вирішення питань щодо соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей застосовуються норми міжнародного права, встановлені міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою, суттєві зміни у міжнародному законодавстві, яке спрямовано на захист безпритульних, або вимоги до посилення контролю над цією групою з боку світового співтовариства, можуть суттєво вплинути на стан безпритульних в Україні.

Стан світової економіки також впливає на українських соціомаргіналів – у період економічних криз країни, які надають фінансову допомогу Україні, зазвичай обмежують кількість та об'єм грошових потоків, спрямованих на підтримку соціально незахищених верств населення. На сьогодні українська держава фінансує потреби дітей вулиці з коштів держбюджету лише на одну третину, дві третини складають іноземні інвестиції, при цьому збільшення державних дотацій не передбачається.

Певну загрозу для подальшого розвитку українського соціуму представляють наслідки дитячої безпритульності, наприклад: слабка опірність життєвим труднощам, дезорганізованість, нездатність до саморефлексії, ізольованість, відчуженість та ін. Все вищезазначене є фактором, який впливає на збільшення криміногенності безпритульних дітей. Відсутність дієвих механізмів з боку держави призводить, як вже зазначалося, до зростання кількості дітей вулиці, які практично позбавлені можливості у майбутньому повернутися до соціально прийнятого засобу життя. Окремо слід виділити ситуації, коли повернення до нормального життя неможливе (наприклад, каліцтво, психічні захворювання, невиліковні хвороби перешкоджають прийняттю системи ціннісних орієнтацій, притаманних більшості).

Завершуючи розгляд обраної теми, можна зробити наступні **висновки**.

У сучасному українському суспільстві, що переживає глибокі трансформаційні процеси, явища маргіналізації набувають масовий характер. Особливість процесу маргіналізації в Україні полягає у тому, що індивіди, які опинилися на «соціальному дні», мають дуже незначну ймовірність повернутися до нормального життя, стати повноправним учасником системи соціокультурних, політичних і економічних відносин. Крім того, можна констатувати збільшення т.зв. «предмаргінальних» шарів, ризик переходу яких в маргінальний стан в результаті навіть мінімальної дестабілізації в соціумі дуже великий.

Підхід до вирішення проблеми дитячої безпритульності має ґрунтуватися на тому, що це соціальне явище повинно розглядатися, насамперед, як об'єкт контролю і управління на загальнодержавному рівні, рішення якого передбачає державне регулювання внутрішньої політики.

На сьогодні в Україні феномен дітей вулиці є великою соціальною проблемою. Протягом незалежності, на фоні загальної економічної нестабільності, змінах у світогляді та цінностях, які притаманні сучасному українському суспільству, проблеми дитячої безпритульності набули дуже великих масштабів. Безпритульні діти є потенційними елементами кримінального світу, оскільки живуть поза традиційною системою соціальних відносин.

На сьогодні державні структури в Україні не в змозі вирішити цю проблему, тому актуалізується увага до впровадження дієвих механізмів, які спрямовані на адаптацію дітей вулиці. За цих умов постає необхідність залучення особистої ініціативи громадян щодо допомоги безпритульним дітям.

Як проблема національного значення, що потребує першочергового розв'язання, а також для стабілізації демографічного розвитку України, на державному рівні має розглядатись питання щодо поліпшення умов розвитку дітей, які вже опинились у маргінальному середовищі, а також запобігання поширенню цього явища в суспільстві надалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевз Г. Соціальне становлення дитини в прийомній сім'ї: соціальний супровід: Навч.-метод. Посіб. / Г. Бевз, А. Капська, Л. Волинець – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. — 127 с.
2. Благодійний центр «Мартін» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rights.martin-club.org>
3. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
4. Комарова Н. Фактори ризику дітей залишитися без батьківської опіки / Н. Комарова // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dipsm.org.ua/publications>
5. Комарова Н. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / Н. Комарова, Л. Мельничук, І. Пеша — К.: Держ. Ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. — 118 с.

© Панасенко К. С., Мисик І. Г.

6. Комарова Н.М. Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання // Н. Комарова, І. Пеша — К.: Держ. Ін-т проблем сім'ї та молоді, 2006. — 92 с.
7. Пеша І. Приймона сім'я — позитивне соціальне середовище розвитку дитини // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dipsm.org.ua/publications>
8. Романова Н. Аналіз проекту державного стандарту соціальних послуг для сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах / Н. Романова, Т. Власенко // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dipsm.org.ua/all/838>
9. Романова Н. Надання послуг потерпілим від насильства у сім'ї: законодавчий аспект / Н. Романова, Т. Семигіна // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dipsm.org.ua/all/797>
10. Соціальне сирітство в Україні: Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / [Л. Волинець, Н. Комарова, О. Антонова-Турченко, І. та ін.]. — К.: Держ. Ін-т проблем сім'ї та молоді, 1998. — 120 с.
11. Социальный портрет ребёнка улицы // Информационный бюллетень «Юпитер» Харьковского областного благотворительного объединения «Синтез». — 2000. — № 2/18.
12. Стивенсон С. Уличные дети / С. Стивенсон // Социологический журнал. — 2000. — № 3—4. — С. 87—97.
13. Nord M. Homeless children and their families in New Hampshire: A rural perspective / M. Nord, A.E. Luloff // Social Service Review. 1995. September.
14. Stein M. Running the risk / M. Stein, G. Rees, N. Frost. — London: The Children's Society, 1994. — 117 p.

Панасенко Катерина Сергіївна – практичний психолог Теплодарського міського будинку дитячої та юнацької творчості.

Мисик Ірина Георгіївна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціології ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського».

УДК: 111.83

ПРОБЛЕМА БРЕХНІ, ІСТИНИ ТА ОБМАНУ В ФІЛОСОФСЬКОМУ ЗНАННІ

У статті проаналізовано співвідношення таких філософських понять, як «істина», «обман» та «брехня». Розглянуті напрями аналізу даного феномену в зарубіжній та вітчизняній літературі.

Ключові слова: брехня, істина, обман, моральна свідомість, неправда, аморальна брехня, правдивість, помилка.

ПРОБЛЕМА ЛЖИ, ИСТИНЫ И ОБМАНА В ФИЛОСОФСКОМ ЗНАНИИ

В статье проанализировано соотношение таких философских понятий, как «истина», «обман» и «ложь». Рассмотрены направления анализа данного феномена в зарубежной и отечественной литературе.

Ключевые слова: ложь, истина, заблуждение, моральное сознание, ложь, аморальная ложь, правдивость, ошибка.

THE PROBLEM OF LIES, TRUTH AND DECEIT IN PHILOSOPHICAL KNOWLEDGE

In article The ratio of such concepts, as «truth», «deception» and «lie» is analyzed. Directions of the analysis of this phenomenon in foreign and domestic literature are considered.

Keywords: lies, truth and error, moral consciousness, lies, misinformation.

Мета нашої роботи – визначення тенденцій розвитку філософських поглядів на такі поняття, як істина, обман та брехня.

Ключове у ряді цих понять – істина, воно «завжди служило джерелом гострих дискусій і знаменувало собою поляризацію філософських вчень. При цьому спори про істину мали своїм